

ZEMĚDĚLSKÁ USEDLOST ČP. 72 V OBCI ŠUMICE U UHERSKÉHO BRODU V HISTORICKÉM PROSTORU A ČASE

Přihlédnuto k širším historickým souvislostem majícím vliv na charakter sídelního celku a vybrané usedlosti

Petr Hlavačka, Přerov

Zemědělská usedlost čp. 72 je téměř poslední solitér tradičního stavitelství v obci a naznačuje, že je dokladem historické stavební kontinuity dochované do současnosti. Obydlí je svědectvím hospodaření na původně čtvrtlánovém gruntu.

Nejen badatelskou činností se pokusíme zpřístupnit a interpretovat archivní prameny, ale i dostupná literatura a pamětníci pomohou v souvislostech částečně odkrýt život obyvatel obce a uvedené usedlosti. Snahou bude nahlédnout do způsobu bydlení předchozích generací a jejich majetkoprávních vztahů.

Umístění sídla a nejstarší zprávy o obci

Obec Šumice je sídelním útvarem Uherskobrodsko (ještě ve druhé polovině 19. století označoval František Bartoš jejich obyvatele jako Záhořany či Zálešáky).¹ Rozkládá se 5 km východně od Uherského Brodu v nadmořské výšce 229 metrů. Byla založena při soutoku potoka Ovčírky s říčkou Olšavou na rovině a přilehlých svazích podél břehu Olšavy a Vlárské dráhy. Zemědělský, mírně svažité charakter okolí obce je typický pro tuto oblast, jen na severu, kde je půda méně úrodná, se mění v lesnatý porost. Katastrální území trpí zvláště na jihu erozí a přívaly vody. Obec protíná komunikace z nedalekého Uherského Brodu směrem do Bojkovic.

První historická zpráva o obci je až z druhé poloviny 14. století, kdy roku 1380 obdržel od markraběte Jošta ves Šumice na doživotí Hynek z Valdštejna. Badatelé se ovšem domnívají, že obec je daleko staršího založení.

Na starší osídlení upomíná také typ vsi, kdy ji ve svých historických počátcích badatelé řadí k dvouradé silnicovce. Takovéto vesnice vznikaly v předkolonizační době, někdy před 13. stoletím.²

Šumice v lenním vlastnictví Hynka z Valdštejna dlouho nezůstaly, již v roce 1389 je prodal se souhlasem zeměpanské vrchnosti Joštovu příznivci Janovi z Meziříčí. Obec v následujících letech vystřídala několik majitelů, například Jan Planknar z Kynšperka, stoupenec Matyáše Korvína, v roce 1477 získal obec s kostelním podacím vrchnostenským mlýnem a dvorem, krčmami a s povinnostmi poddaných za 1000 zlatých uherských. Tímto se stala obec součástí panství uherskobrodského.³ Před svou smrtí roku 1485 předal Jan veškerý majetek své manželce Anně a jejímu bratrovi Janovi ze Zvole. Po jeho smrti se obec Šumice s dalšími obcemi a městem Uherský Brod dostávají do zástavy levobočkovi Matyáše Korvína Janovi. Po smrti Janově drží zástavu uherští magnáti Emerich Czobor a Štefan, hrabě ze Zápolí. Šumice pak vyplatil Jan z Lomnice a užíval je ještě v roce 1505. V roce 1506 bylo předáno uherskobrodské panství s městem Uherský Brod včetně Šumic Janu z Kunovic. Rod z Kunovic držel panství až do roku 1615, kdy jej převzali Kounicové.

Šumice zůstaly součástí uherskobrodského panství až do poloviny 19. století, kdy byla zrušena patrimoniální správa, kterou vykonávali do roku 1848 Kounicové. Jim v katastru obce zůstaly majetky patřící velkostatku, které vlastnili až do 20. století. Poslední Kounic, dr-

žitel velkostatku s lesy v šumickém katastru, byl dr. Eugen hrabě Kounic, jenž zemřel 8. září 1919. Velkostatek převzal Josef Palffy, vlastníci rozsáhlý majetek až do roku 1945, kdy byl zestátněn.⁴

Proměny obce ve staletích, události mající vliv na charakter obce

Šumice v minulosti byly nechráněnou zemědělskou vsí, trpící nájezdy nepřátel, hlavně ze sousedních Uher. To se týkalo nejen Šumic, ale celého pohraničního území jihovýchodní Moravy.

I když z dob nejstarších písemných zpráv o obci nemáme žádné zmínky, je pravděpodobné, že již existovala a trpěla okupací a nájezdníky, tak jako okolní obce v této oblasti. Koncem 12. století byl kraj postižen uherskou okupací a v roce 1241 tatarským vpádem. V padesátých letech 13. století to byl zase vpád Kumánů, kteří zde plenili a rabovali. Na počátku 14. století velké škody způsobily oddíly Matúše Čáka Trenčanského, které podnikaly ze sousedních Uher (z Trenčína) nájezdy na jihovýchodní Moravu. Teprve až roku 1315 byly zastaveny královským vojskem Jana Lucemburského. Při ústupu pálily vesnice, odvlékaly dobytek. Pravděpodobně se tomuto nevyhnuly ani Šumice, jelikož byly popleněny i okolní vesnice.

Koncem 14. století využili sporů moravských markrabat Prokopa a Jošta opět Uhři a v roce 1394 pod vedením Mikuláše Konice vpadli až k Uherskému Brodu. Kraj pustošili od Brodu až po Holešov.⁵ Z dob husitských se nám nedochovaly zprávy o obci. Více víme o sporu krále Jiřího z Poděbrad s uherským Matyášem Korvínem. Vojska Korvínova táhla několikrát krajem, zmocnila se i Uherského Brodu, který Matyáš v roce 1468 sám navštívil.

Nebyly to jen násilné vpády, co měly vliv na obyvatele obce, ale jsou doloženy uhersko-brodským kronikářem i extrémní výkyvy počasí, povodně a hlavně morové epidemie. V letech 1562, 1582, 1584 v okolí Uherského Brodu řádil mor, kdy vymíraly celé rodiny.

Začátkem 17. století se proti moci Habsburků vzbouřil sedmihradský kníže Štěpán Bočkaj, který s hajduky podnikal nájezdy přes Uhry až na Moravu. Koncem července 1605 byla celá obec Šumice vypálena bočkajovci. Zdá se, že z těchto násilných hrůz se obyvatelstvo rychle vzpamatovalo, jelikož po deseti letech při prodeji panství Kounicům nebyl ani jeden grunt neobsazen a povinnosti k vrchnosti byly standardní, tak jako v jiných obcích.

Tricetiletá válka je obce dotýkala jen tehdy, pokud přes obec procházela vojska, a to se dělo často, nejen císařská a stavovská vojska zanechávala za sebou spoušť. Přes karpatské průsmyky pronikala vojska z Uher pod vedením Gábora Bethlena, podporující stavovská vojska. Obě armády se chovaly jako na nepřátelském území, vojáci kradli, drancovali a vypalovali vesnice, lidi odváděli do zajetí a na nucené práce. Lidé se snažili utéci do okolních měst pod ochranu hradeb, hlad byl na denním pořádku, pole nikdo neobdělával. Vlivem událostí v roce 1623 vypukl v okolí Uherskobrodsko mor.

Druhá polovina dvacátých let a třicátá léta 17. století byla pro kraj i pro Šumice mírnější, situace se změnila vpádem švédských vojsk v roce 1643. Švédové se zmocnili Uherského Brodu a okolí. V roce 1645 jim přišla na pomoc karpatskými průsmyky vojska Rákoczyho a taktéž Valaši. Všichni rabovali, krutě vraždili a vypalovali okolní vesnice. Valaši například vypálili uherskobrodský zámek. Uvolnění nastalo až po roce 1650, kdy z kraje odtáhla poslední švédská vojska. Kraj byl zdevastovaný, pole neobdělána, většina vesnic vypálena. V Šumicích koncem padesátých let byla ještě pětina domů pustých. V kraji nastala opět pohroma vpádem vojsk sedmihradského knížete Imricha Tökölyho, jenž vypověděl poslušnost Habsburkům a dal se na stranu Turků. Karpatskými průsmyky v roce 1663 pronikly jeho vojska z Uher a opět plenily jihovýchodní Moravu. Vypalovaly vesnice a vraždily obyvatelstvo. Tisíce lidí bylo odvléčeno do otroctví v Uhrách na území pod tureckou nadvládou. V Šumicích bylo zabito 48 osob, uloupeno 38 koní, odvléčeno 138 kusů hovězího dobytka

a 1167 ovcí, úroda byla zničena. Ještě v roce 1671 při druhé lánové vizitaci bylo zjištěno ve vsi 16 pustých gruntů.

Nejen nájezdy nepřátel trpěli obyvatelé Šumic, ale také nešvary počasí, kdy například v roce 1672 voda mnoho chalup pobořila a některé i s náradím odplavila.

Vojska Imricha Tökölyho plenila tuto oblast ještě v roce 1680 a menšími vpády ještě v následujících letech. Nejhorší vpád zažilo obyvatelstvo Uherského Brodu v roce 1683, kdy vojska pronikla za městské brány, plenily a pobily mnoho obyvatel, toto se dělo i v Šumicích a okolních vsích. Dalším nájezdům kraj čelil v letech 1700, 1703, 1705, 1708, tehdy přitáhla do kraje vojska kuruců sedmihradského knížete Ference II. Rákoczyho a popsané násilí se znovu opakovalo.

Čtyřicátá léta 18. století znamenala opět značnou zátěž pro obyvatele Šumic a okolí, jelikož zde kvartýrovala nepřátelská pruská vojska. S tím byly spojeny značné odvody proviantu, příprže atd.

Zátěž pro obyvatelstvo nastala opět až v době napoleonských válek, kdy muselo plnit přísné odvody (mimořádné daně, příprže a dodávky proviantu). S událostmi souvisely i odvody rekrutů, kteří byli potřeba v hospodářství. Některé pozemky nebyly obdělány, lidé měli opět hlad a ceny za potraviny se zvyšovaly. Obec stále doprovázely povodně a také úhlavní nepřítel oheň. Ten například v roce 1802 zničil jedenáct domů a dvě stodoly, v roce 1813 to bylo již jednatřicet obytných domů a sedm stodol, v roce 1836 to bylo dvaatřicet nezakoupených usedlostí.⁶ Obec trápila neúroda, zvláště v letech 1846 a 1847, v kraji se šířily nemoci, cholera zahubila v roce 1831 jedenáct osob.

Válečné události neměly zásadní vliv na obec v následujících letech, nedaleko Šumic v roce 1849 pochodovala ruská vojska do Uher potlačit vzpouru na žádost Františka Josefa I., významnějších škod nenapáchala. Horší to bylo v roce 1866, kdy obec musela dodávat příprže rakouské armádě.

Z živlů se oheň obci rozhodně nevyhýbal, například v roce 1867 požár zničil 27 domů a stodol, vichřice často ničila střechy domů.

I když v následujících letech stoupala zemědělská produkce, byla postižena často nejrůznějšími pohromami. Povodně způsobené říčkou Olšavou a potokem Ovčirkou byly téměř každoroční, až do regulace. Největší povodeň podle kronikářů byla v letech 1910 a 1911.

Za první světové války narukovalo na frontu ze Šumic celkem 214 vojáků (zahynulo 42), což mělo vliv na obhospodařování polnosti a ekonomickou situaci v obci. Válečný stav zapříčinil hlad, zvyšování cen potravin a zavedení potravinových lístků v monarchii. V důsledku nedostatku potravin se po obcích včetně Šumic prováděly rekvizice obilí pro válečné potřeby.

Obec zasáhly 8. a 9. července 1919 tři velké bouře s průtrží mračen a následnou katastrofální povodní. Povodeň zničila 110 obytných domů a 32 stodol, včetně obecní sýpky a farní stodoly. Dalších 50 domů těžce poškodila, Vlárská dráha byla uzavřena, koleje vytrhány, mosty strženy. V kostele stála voda nad lavicemi. Značná část dobytka pohynula. V důsledku povodně, jež byla silnější než v letech 1910 a 1911, došlo k regulaci řeky Olšavy (až v roce 1927).

Druhá světová válka zvedla ceny potravin, v obci byla zřízena služebna německé policie a návštěvy gestapa z nedalekého Uherského Brodu zneklidňovaly obyvatelstvo. Pro odbojovou činnost bylo několik občanů Šumic zatčeno, z rasových důvodů byli zatýkáni Cikáni a Židé. Mnozí se již nevrátili. Obec byla osvobozena od německých okupantů 1. května 1945 rumunskou armádou.⁷

Pod tímto tlakem a za těchto složitých dějinných událostí se často měnila nejen společenská struktura obyvatel, ale i stavební projevy v obci. Sídlní útvar se často musel proměňovat pod vlivem vnějších událostí, ať přírodních katastrof nebo válečných událostí. V pozdějších letech nelze opomenout stavební činnost na dominikální a obecní půdě koncem 18. století,

kteřá proměnila významně tvář obce. To se týká i stavební činnosti od poloviny 19. století. Přelom 19. a 20. století byl ve znamení domkařské výstavby, včetně dělení selských usedlostí. Stavební projevy vycházející z tradice jsou zaznamenány ještě ve čtyřicátých letech 20. století.

Architektonická a urbanistická podoba sídla je tedy výsledek historických, přírodních, ekonomických, kulturních a společenských jevů v obci a v regionu.

Sídelní útvar v čase

Sídelní útvar řadíme k návěsním silnicovkám, centrum vytváří historická slzovitá náves rozšiřující se na východ. Na jihovýchodě vede do návsi silnice zastavěná ze dvou stran novějšími stavbami. Na severovýchodě vzniklo podél potoka Ovčírky druhé historické jádro s malou návsi. Na východ a severovýchod se rozvíjí řadová novostavba. Naprostá většina historických tradičních staveb na obou návších je dnes přestavěna, nebo se nevyhnula rekonstrukci. Nové stavby a mladší zástavbu nalezneme podél říčky Olšavy a nad železnici, východně od malé návsi, kam se obec rozšiřuje.

Návěsní prostor je zastavěn nejen západně, drobnými staveními, ale i východně s původní dominantou, kostelem Narození Panny Marie a novodobými společenskými budovami, jako je škola, pošta, lékárna, muzeum, ze sedmdesátých let 20. století pocházející budova tělocvičny atd. Nová budova kulturně-společenského střediska, ve kterém sídlí i obecní úřad, je umístěna v rohu návsi směrem k řece.

Návěsním prostorem procházel starý náhon z říčky Olšavy, jehož vody poháněly vodní mlýn. Po zániku mlýna (majitel hodlal stavení mlýna přebudovat, zařízení věnoval muzeu v Uherském Brodě) v polovině 20. století ztratil náhon funkci, sloužil pouze k odvádění povrchové vody. V roce 1970 bylo dokončeno jeho zatrubnění, a tím se natrvalo změnil historický vzhled návěsního prostoru. Výstavba kulturně-společenského střediska s ostatními novými budovami na návsi tento vzhled jen umocnila.

První vojenské mapování (josefské). Výřez z mapového listu 107, pro Moravu, obec Šumice. Data: 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace), měřítko: 1:28 800, zvětšeno. Dostupnost na počítačové síti internet: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vn

© 1st (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna

© Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně - <http://www.geolab.cz>

© Ministerstvo životního prostředí ČR <http://www.env.cz>

Obec se od nejstarších dob svého založení rozkládala podél břehů potoka Ovčírky a podél říčky Olšavy. Domy se stavěly dřevěné a hliněné, pokryté doškem v nepravidelných vzdálenostech od sebe. Historické rozložení usedlostí ukazuje na řadovou ves, kdy stavení jsou rozmístěna podél komunikace v nepravidelných vzdálenostech od sebe, mají velký dvůr a humno, později se stodolou. Z tohoto rozmístění mohla vycházet mapa I. vojenského mapování z druhé poloviny 18. století, kde jsou domy orientovány v nepravidelných vzdálenostech, jak štítově, tak okapově ke komunikaci.

Z prvního vojenského mapování obce z konce 18. století je také patrné, že hlavní historická zástavba je rozmístěna podél levého břehu říčky Olšavy s jižněji vytvořeným návěsním prostorem. Návsi protéká mlýnský náhon, kde se dělí a za obcí vtéká do Olšavy. V této době mohl být ještě návěsní prostor obestavěn rozvolněnou zástavbou, neuza-

vřený, s domy různě vzdálenými od sebe. Jihovýchodně na návsi stojí kostel Narození Panny Marie. Také po obou březích potoka Ovčírky severovýchodně od návěsního prostoru je podle tohoto mapování zřejmě nepravidelná historická zástavba.

To se týká i jihovýchodní strany návsi, ze které vychází silnice po obou stranách, nepravidelně zastavěná drobnými stavbami. Zástavba v následujících letech mizí, snad v důsledku požárů, častých povodní atd. Objevuje se až ve 20. století.

Vojenské mapování nám napovídá, jak mohl vypadat tento sídelní útvar v minulosti a jak rychle se měnil v následujících letech s přibývajícemi stavbami. To vše s vědomím, že I. vojenské mapování bylo prováděno metodou „a la vue“ (od oka) a nemusí zcela odpovídat skutečnosti.

V druhé polovině 18. století zaznamenává obec značnou domkařskou výstavbu na půdě dominikální i obecní, také se zvyšuje počet osedlých gruntů. Obec se z urbanistického pohledu mění, volné prostory mezi staveními podél silnice se začínají zastavovat, vzniká z části uzavřený návěsní prostor. Domy jsou okapově orientovány do návsi. Částečně se uzavírá také rozvolněná zástavba podél potoka Ovčírky.

Původní uvolněná řadová zástavba se vlivem výše uvedených stavebních aktivit mění na pravidelný koncentrovaný půdorys. Domy jsou postaveny v těsné linii za sebou, podél návěsního prostoru, včetně přilehlé komunikace. Usedlosti mají hákovou formu dvora, jsou zastavěny ze dvou stran do pravého úhlu.

O intenzivní stavební činnosti nás informují opět mapová díla zhotovená nejdříve koncem dvacátých let 19. století, a to mapy Stablního katastru a mapy II. vojenského mapování.⁸

Domy na návsi jsou řazeny okapově, volné prostory jsou téměř všechny zastavěny, v humnech jsou postaveny takřka u všech gruntů stodoly. Většina domů je zakreslena žlutě, což by podle dobového záměru měly být stavby dřevěné. Nebylo to ovšem pravidlem. Domy se zde stavěly i z nepálených cihel, střecha byla pokrytá došky, málokdy šindelem. Ze zděných staveb značených černě je jen velmi málo zemědělských usedlostí. Zděné jsou veřejné budovy jako škola, kostel, fara, hostinec atd.

Začátkem třicátých let 19. století je již z větší části zastavěn prostor kolem potoka Ovčírky. Vzniklá zástavba vytváří druhou, menší návěs severně od východní strany rozlehlé návsi.

Okapově orientované domy do druhé návsi jsou opět těsně řazeny vedle sebe, na severu a východě vytvářející dlouhé souvislé linie s úhlovou formou dvora.

V průběhu 19. století se stavební materiál v mnohém nezměnil, domy byly stále stavěny převážně hliněné z nepálených cihel a slaměnou krytinou. Zachovávaly si stejnou dispozici, mnohdy se zvýšenou komorou. Ještě za první světové války zůstávala polovina domů v obci kryta došky.⁹

Větší stavební aktivity obecně zaznamenávaly obce po roce 1868, kdy byl vydán zákon rušící omezení týkající se dědičné posloupnosti a nedělitelnosti gruntů. Se stále rostoucí populací začaly být děleny některé grunty a zastavovány stavební místa.

Podle třetího vojenského mapování ze

Druhé vojenské mapování (Františkovo). Výřez z mapového listu 0_11_VII, pro Moravu, obec Šumice. Datace 1836–1852. Dostupnost na počítačové síti internet: <http://oldmaps.geolab.cz/>

© 1st (2nd) Military Survey, Section No. xy, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna

© Laboratoř geoinformatiky Univerzita J. E. Purkyně: <http://www.geolab.cz>

© Ministerstvo životního prostředí ČR: <http://www.env.cz>

sedmdesátých let 19. století a katastrální mapy obce jsou patrné stavby drobných stavení s hospodářským zázemím. Obec charakterizuje dlouhý návesní prostor, rozšiřující se směrem na východ ke kostelu Narození Panny Marie a druhý menší návesní prostor severně od něho s postupně se uzavírajícími nezastavěnými místy v souvislosti se stavebním rozvojem.

Koncem 19. století a začátkem 20. století tlak ještě zesílil, poptávka po půdě a stavebních místech pro výstavbu domů byla intenzivnější. Počet obyvatel se neustále zvyšoval i zásluhou přistěhovalců. To se nelíbilo sedlákům, kteří mimo jiné obhospodařovali společný tzv. singulární majetek, jehož určitý podíl patřil ke gruntům po několika generacích a který neoprávněně v osmdesátých letech 19. století přešel v majetek obecní. Spor mezi domkaři a sedláky se táhl až do roku 1919, kdy singulární majetek podle nového zákona přešel v kmenové vlastnictví obce.

Podle archivních dokumentů stavební komise v obci probíhala výstavba drobných domů a přestavba stávajících i ve dvacátých až čtyřicátých letech 20. století. Selské usedlosti byly také opravovány a přestavovány, zvláštní důraz byl kladen na rekonstrukce a přístavby hospodářského zázemí. Zhusta byly přístavovány chlévy, budovány stodoly, inovováno hospodářské zázemí atd. Již dříve se postupně začala zastavovat i západní část návesního prostoru.¹⁰

Vznikaly nové stavby podél silnice směřující do jihovýchodní části návsi. Druhý menší návesní prostor se po obvodu zaplnil a také východně od něj byly stavěny nové stavby podél pravé strany silnice. Tato část obce se rozšiřovala i v následujících letech novými ulicemi a souvislými řadami domů, včetně solitérních.

Stavby, vzniknuvší do poloviny 20. století, vycházely ze stavební tradice v obci a z dobových požadavků, jak ukazuje dochovaná archivní projektová dokumentace. Po prozkoumání stavebních plánů z dvacátých až čtyřicátých let 20. století je zřejmé, že naprostá většina stavební dokumentace vycházela z tradičního pojetí historické dispozice usedlostí. Nové objekty respektovaly tradiční a účelové stavební pojetí. Byla rekonstruována a inovována i selská stavení, aniž by narušovala účelovost staveb.

V druhé polovině 20. století se urbanistický a architektonický obraz postupně měnil a tento trend můžeme pozorovat i v současnosti. Koncem padesátých let 20. století zanikl selský stav a hospodářské usedlosti ztratily svou funkci, domy byly postupně přestavovány a upravovány, aby se přizpůsobily novým potřebám a požadavkům.

Nový stavební rozmach nastal i po roce 1989 a také v prvním desetiletí 21. století. Novodobou výstavbou a přestavbou tradičních stavení se vzhled obce mění a původní ráz zaniká, zůstávají jen torza původních stavebních projevů.

Popis usedlosti čp. 72 s přihlédnutím k majetkoprávním vztahům, k bydlení a hospodaření v minulosti

Hospodářská usedlost čp. 72 se nachází v řadové zástavbě v těsné linii stejně okapově orientovaných stavení, směřujících ke komunikaci. Průčelí má dlouhé přibližně 22 metrů. Rozkládá se severovýchodně od návesního prostoru a je součástí usedlostí tvořících druhou, menší, směrem k jihu protáhlou náves.

Dnes je dům trvale neobývaný, využíván pouze příležitostně. Není památkově chráněn. Půdorys stavby představuje tvar písmene „L“, na obytnou část navazuje hospodářská. Zastavěný dvůr ze dvou stran vytváří tzv. hákovou formu. Nezastavěná strana dvora je oddělena od vedlejší usedlosti zdí, která je součástí sousední hospodářské budovy. Jako stavební materiál využili stavebníci kombinaci kamene, nepálené i pálené hliněné cihly. Střešní krytinu dnes reprezentuje pálená taška – falcovka, která kryje sedlovou konstrukci střechy. Komín je vyzděný z pálených cihel. Fasádu zdobí bílá barva, podrovnávku šedá. V průčelí jsou prolomeny čtyři otvory, tři z nich jsou osazené okenními výplněmi ve tvaru písmene

Okapově orientovaná usedlost ke komunikaci čp. 72 v obci Šumice. Foto archiv autora.

„T“ a jeden vstupními dveřmi do síně. Ve spodní části tří okenních otvorů jsou v omítce viditelné plastické ozdobné prvky. V návratí jsou umístěna dvoukřídlá dřevěná desková vrata. Vnitřní prostor průjezdu do dvora má ještě viditelnou, na omítce modrou podrovnávku. Humno navazuje na dvůr a je porostlé ovocnými dřevinami. Stávala zde stodola s podélnou orientací k humnu, dnes je rozebrána.

V síni, po levé straně, je malá místnost s prolomeným jedním okenním otvorem. Podle současné majitelky zde dožívali někteří členové rodiny. Je možné tuto místnost klasifikovat jako výměnek. Strop je rovný, omítnutý, patrně bedněný, trámy nejsou viditelné. Dveře jsou původní, snad ze začátku 20. století. Napravo ze síně je vchod do světnice s viditelným trámovým stropem, s deskami kladenými do záklopu. V místnosti jsou prolomeny dva okenní otvory s původními okenními výplněmi. Dveře do místnosti jsou snad z konce 19. století. Síní se vchází do kuchyně, jež je propojená dveřmi s vedlejší místností – světnicí. V kuchyni se dochoval z modrých kachel vyzděný sporák, v relativně dobrém stavu. Síní ústí do dvora,

Zadní část usedlosti s úhlovou zástavbou dvora. Foto archiv autora.

kde je po levé straně vybudováno do pravého úhlu k obytné budově hospodářské zázemí usedlosti (chlévy a dílna).

Z větší části si stavení uchovalo svůj původní vzhled, z doby tradičních stavebních projevů. Zařízení interiérů chybí, ve výměnku se nachází jen stůl se soustruženými nohami, jinak jsou zde uskladněny novější věci. Snad při bližším prozkoumání by se našly v nálezovém stavu drobnější předměty z první poloviny 20. století. Usedlost před nedávnem byla v relativně dobrém stavu, dnes tomu tak není.

Většina místností slouží jako skladové prostory. Majitelé mají zájem postupně citlivě rekonstruovat tuto usedlost s ohledem na tradiční stavitelství v obci.

Usedlost v historickém prostoru

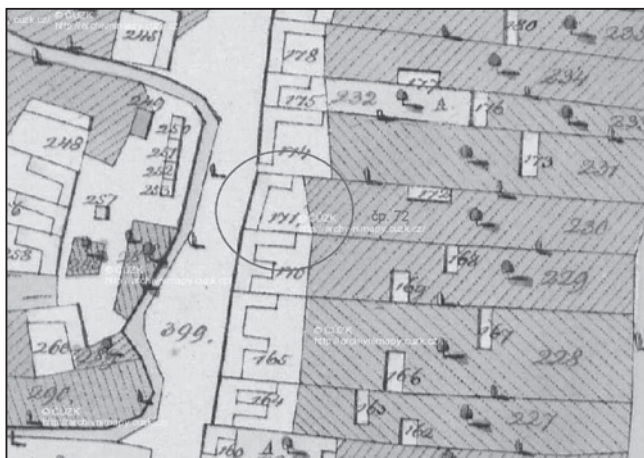
Sledovaná hospodářská usedlost čp. 72 je zakreslena ve starých mapových dílech od konce 18. století a lze ji na těchto mapách lokalizovat. Mapy I. vojenského mapování z osmdesátých let 18. století ukazují umístění usedlosti v rozvolněné zástavbě orientované jak okapově, tak štítově ke komunikaci. Stavba vyznačená na mapovém díle je rozložená podélně (okapově) ke komunikaci, nedaleko potoka Ovčírky. I když zde není uvedeno číslo popisné, následující mapová díla potvrzují lokalizaci usedlosti. Z archivních pramenů plyne, že usedlost již existovala a byla označena číslem popisným tak, jako všechny stavení v obci koncem 18. století.¹¹

V roce 1777 podle výkazu osedlých je znám již majitel konkrétní usedlosti. Na čp. 72 hospodařil čtvrtláník Jan Spat (Špát) a ve výkazu je zaznamenána i platba kontribuce, činící 8 zl. a 18 kr. Příjmení Spat (Špát) je v pramenech k hospodářským dějinám obce uváděno poměrně často.¹²

II. vojenské mapování spolu s mapami Stablního katastru již jasně ukazují zakreslenou usedlost. V Indikační skice Stablního katastru, sloužící jako podklad pro katastrální mapy, je uvedeno číslo popisné usedlosti spolu se jménem a příjmením držitele nemovitosti, včetně pozemkové držby s uvedenými parcelními čísly. Indikační skica vznikla v roce 1828 a podle ní v tomto roce byl držitelem hospodářské usedlosti Václav Spat (Špát), spolu s přílehlými nemovitostmi – sadem, loukami, pastvinami a polnostmi. Hospodář patřil v obci do kategorie čtvrtláníků (v přepočtu mohl obhospodařovat kolem čtyř hektarů pozemků). Jeho rodina zde není uvedena, jelikož pro vrchnost byl důležitý hospodář jako daňový subjekt.

Pohled na trámový strop v usedlosti, s viditelným kladem do záklopu. Foto archiv autora.

Výřez z císařského povinného otisku mapového listu Stablního katastru z roku 1828, v měřítku 1:2880. Severní část obce Šumice s přihlédnutím k parcele č. 171, čp. 72. Dostupnost na počítačové síti internet:

<http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/3070-1-005 index.html>
 © Český úřad zeměměřický a katastrální: <http://archivnimapy.cuzk.cz/>, www.cuzk.cz/

Stavení je zakresleno jak v indikační skice, tak v císařském otisku Stablního katastru žlutou barvou, včetně hospodářských budov a stodoly. Žlutě zbarvená stavba má vypovídat, podle dobových snah zhotovitelů map, o materiálu, ze kterého byla postavena. V tomto případě se jedná o dřevěné stavby. Ne vždy tomu tak ale bylo, jak naznačují výzkumy Stablního katastru. Typické stavby v obci byly stavby hliněné, pokryté valbovou nebo sedlovou střechou s doškovou krytinou.

Zkoumaný objekt čp. 72 je podle grafických výsledků mapování z první třetiny 19. století orientován okapově, průčelí směřuje ke komunikaci a je již umístěno v těsné linii stejně řazených usedlostí. Dlouhé humno je osazeno ovocnými stromy. Půdorys usedlosti má tvar písmene „L“, hospodářská část navazuje pravouhle na podélnou obytnou budovu.

Pro zajímavost zde uvádíme v souvislosti s kontribucemi a žádostí o její snížení (jelikož pro obec to byla velká zátěž) příjmení Špát. V roce 1820 k obecní žádosti, kterou podepsal za obec purkmistr Josef Volařík, fojt Antoš Pavlíček a ouřada Bartek Vaculín, připojuje svůj podpis též ouřada Šebestián Špát. Není ale jasné, z kterého čísla popisného pochází, či na které usedlosti hospodařil.¹³

Stavení podle III. vojenského mapování (1876–1878) pro obec Šumice je zakresleno ve stejném půdoryse včetně stodoly, tak jak je zřejmé z map Stablního katastru. Zůstává i nedělené humno, které bylo později rozděleno rodinou na stavební parcelu a zahradu.

Podle map katastru nemovitostí, pozemkového katastru a podle vojenského mapování se půdorys sledované usedlosti srovnáním všech dostupných mapových děl nezměnil až do současnosti. Byla jen rozebrána hospodářská stavba v humně, snad stodola, která asi jako jediná v obci byla postavena podélně k humnu, na pozdějších mapách pozemkového katastru z první poloviny 20. století se již neobjevuje.¹⁴

V polovině 20. století (1951) v rámci stavebních aktivit způsobených nárůstem obyvatelstva došlo na konci humna k vybudování nové obytné budovy v majetku rodiny. K tomuto stavení byla vyčleněna i část zahrady. V linii nové stavby vznikla na sousedních pozemcích v následujících letech celá ulicová zástavba.

Letecký snímek části obce Šumice z roku 1950, s přihlédnutím k čp. 72. Letecký snímek se prolíná s mapovým podkladem katastru nemovitostí uvedené obce. Dostupnost na počítačové síti internet: <http://kontaminace.cenia.cz/>

Obyvatelé usedlosti a majetkoprávní vztahy v hospodářství

O obyvatelích usedlosti čp. 72 nám podávají informace částečně dochované archivní prameny z druhé poloviny 19. století, tzv. sčítací operáty, zápisy v pozemkových knihách a sbírky listin příslušného okresního soudu. Ve sčítacích operátech jsou zaznamenány ve sledovaných letech obyvatelé usedlosti, jejich narození, pracovní zařazení, vyznání, orientačně i hospodářský dobytek s drůbeží atd.¹⁵

Od konce sedmdesátých let 18. století, zásluhou číslování domů víme, že v usedlosti hospodařil rodina Spathova (Špátova). Na tomto gruntě se vyskytuje ještě v osmdesátých letech 19. století, jak je zřejmé z následujícího. Podle sčítacího operátu k roku 1869 obývala usedlost rodina čtvrtlánika Františka Spatha, narozeného v roce 1825 v Šumicích.¹⁶

Část sčítacího operátu z roku 1890. Uloženo v SOka Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, inv. č. 1018 karton 1195, 1196.

česká záložna bývalého panství Uherskobrodského.¹⁸

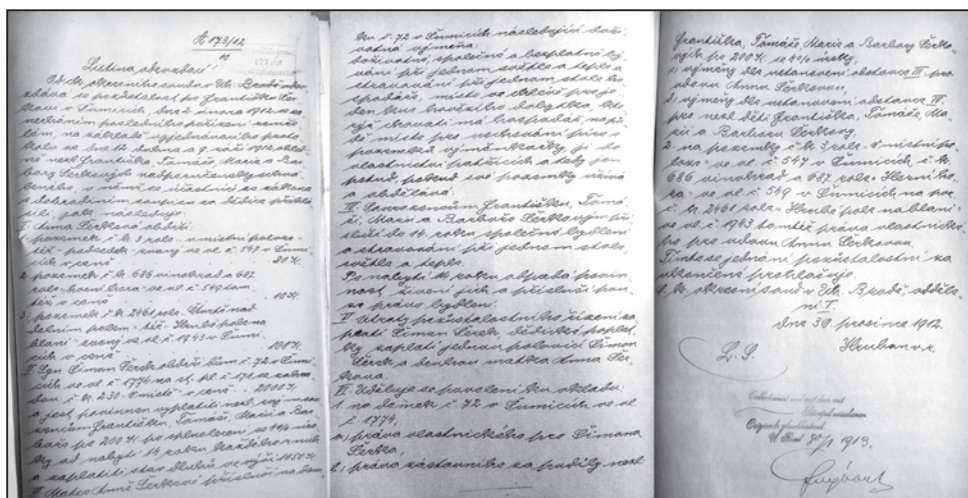
Od roku 1887 zde hospodařil František Šerek s rodinou (nar. 1857). Zabýval se polním hospodářstvím spolu se svou manželkou Annou.¹⁹

František žil na gruntě a staral se o zakoupené hospodářství až do své smrti v roce 1912.²⁰ Po tomto roce nabývá stavení s částí pozemků do svého majetku syn Šimon Šerek a mimo svou práci zde ještě hospodaří. Podle záznamů je v roce 1921 majitelem usedlosti stále Šimon Šerek, který pracuje u stavební firmy Málek v Uherském Brodu jako stavbyvedoucí. Jeho manželka Josefa (nar. 1891) vede domácnost.²¹

Z dochovaných archivních listin se zdá, že ekonomické podmínky v hospodářství byly složité. Majitel usedlosti Šimon Šerek má jiné zaměstnání a hospodaření na gruntě není jeho hlavním zdrojem příjmů. Také jeho mladší bratři se věnují stavebnictví, nikoliv hospoda-

řství. Sčítací komise zasedala znovu v roce 1880, ale z této doby se sčítací archy nedochovaly. Neznáme hospodáře, ale mohl to být ještě někdo z rodiny Spathů, snad Jan. Zásadní změny v hospodářství nastaly až roku 1887, kdy došlo k převodu nemovitosti, což zaznamenává i sčítací arch z roku 1890. Rodina Spathova (Špátova) na této usedlosti hospodařila několik generací až do roku 1887, kdy grunt koupili Šerekové.¹⁷

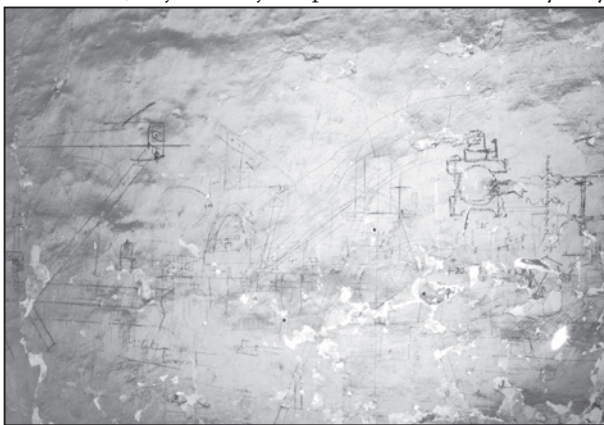
Zdálo by se, že usedlost prodávají Špátovi (pokud byla zakoupená), ale nebylo tomu tak. Prodávající byla Kontribu-

Ukázka Odevzdací listiny z roku 1912, týkající se převodu pozůstalosti po Františku Šerekově v Šumicích. Nabyvatelem je Šimon Šerek se všemi právy a povinnostmi. Fotomontáž. Uloženo v SOka Uherské Hradiště, fond Okresní soud Uherský Brod (1831) 1850–1960, sbírka listin, inv. č. 805, karton 1089 (k čp. 72, obec Šumice).

ření. Není jasné, kolik pozemků k roku 1912 patří ještě ke gruntu. Z pozůstalosti vyplývá, že téměř všechny pozemky získala matka Anna, ale nejsou to pozemky s velkou výměrou. Méně pravděpodobné je, že na Šimona byla dříve převedena hospodářská půda. Situace se jeví tak, že k usedlosti již v této době nepatřilo mnoho pozemků (podle současné majitelky to mohlo být něco kolem třech hektarů).

Výnosy z malé usedlosti byly pravděpodobně nedostačující a nemohly uživit celou rodinu Šimona Šereka, (matku, sourozence, manželku, děti). Podle sčítacích archů z roku 1921 obývali dům čp. 72 stále jeho mladší bratři a sestry. Na výměnku bydlela hospodářova matka Anna Šereková, vystřídala svou tchýni Marii Špátovou (nar. 1830), která zemřela někdy na začátku druhého desetiletí 20. století. Jak je vidět, je to příliš mnoho lidí na výnosy z hospodaření. Archivní zápisy v následujících letech naznačují, že příslušníci rodiny Šereků obývajících usedlost čp. 72 se věnovali řemeslům a dělnickým profesím.²² V knize vydaných vysvědčení zachovalosti je uveden zápis z roku 1947 o Vojtěchu Šerekovi (nar. 1926), nejmladším synovi Šimona Šereka. Povolání uvádí svobodný dělník, žijící od narození v domě čp. 72.²³

Část plánů, které Šimon Šerek rozkresloval nejen na papír, ale i na stěnu návratí v usedlosti. Foto archiv autora.

Vojtěch Šerek, strýc současné majitelky, bydlel v usedlosti až do začátku sedmdesátých let 20. století. Jako vdovec se podruhé ve svých 45 letech oženil a žil se svou druhou manželkou na jiném místě. Umřel v roce 1979 a vdova po něm o tři roky později převedla usedlost smlouvou o převodu nemovitosti – kupní smlouvou na Václavovu neteř Věru, rozenou Šerekovou a jejího manžela Josefa Janču.

Jančovi v usedlosti trvale nikdy nebydleli. Obývají stavení zbudované v roce 1951 na konci dlouhého humna sledované usedlosti.²⁴ Současní majitelé stavení využívali a využívají příležitostně k bydlení, ale hlavně ke skladovým účelům.²⁵

Závěr

Lidské osudy, radosti a starosti odehrávající se v usedlosti čp. 72 za víc jak dvě stě let jsou dávno pryč, hospodáři i s rodinami jsou již zapomenuti, zůstává jen budova jako svědek mnoha více či méně významných událostí. Bylo možné shromáždit jen střípky, které ani nemohly plně odkrýt život obyvatel v této usedlosti, ale poodhalily částečně vlastnické vztahy a bohatou minulost sledovaného stavení.

Po povrchním průzkumu objekt a interiéry naznačují stavební kontinuitu od dob prvních zmínek o usedlosti, tedy víc jak dvoustetletou existenci. Půdorysně je stavba téměř nezměněná. Podrobnější informace je možné se dozvědět až po vyhotovení dokumentace, související se stavebně-historickým průzkumem.

Pokud by se potvrdil kontinuální stavební vývoj s doklady historické stavební činnosti, jednalo by se o vzácně dochovanou zemědělskou usedlost čtvrtlánika, která by si zasloužila odbornou pomoc, opravy, ochranu a údržbu za účelem zachování pro současnost i dalším generacím.

Tiskový výstup je součástí několikaletého výzkumu, kdy se tým odborníků zabýval původním vesnickým stavitelstvím ve Zlínském kraji pod názvem *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji*, pod záštitou Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Současný projekt *Etnograficko-historický výzkum vybraných objektů tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji I. – Uherskohradištsko, 1. část*, podpořilo Ministerstvo kultury ČR v rámci grantového úkolu MK č. 34-11722/2010-LK/ORNK. Výzkum provádí odborní pracovníci a uskuteční se ve všech okresech Zlínského kraje.

Prameny:

Moravský zemský archiv Brno

Fond Matriky, děkanát Uherský Brod, farnost Šumice, matriční zápis z knihy rodné a křestní z let 1869–1893, sign. 12040, kniha V., s. 120, zápis z roku 1885.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště

Fond Okresní soud Uherský Brod, agenda pozemkových knih, gruntovní kniha, 1846–1887, inv. č. 346, karton 630.

Fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1869, inv. č. 830, karton 1091.

Fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1880, inv. č. 922, karton 1139.

Fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1890, inv. č. 1015, karton 1195, 1196.

Fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1900, inv. č. 1101, karton 1257.

Fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1910, inv. č. 1196, karton 1328.

Fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1921, inv. č. 1288, karton 1388.

Fond Okresní soud Uherský Brod, (1831) 1850–1960, agenda pozemkových knih, sbírka listin, inv. č. 805, karton 1089 (k čp. 72, obec Šumice).

Fond Okresní soud Uherský Brod, (1831) 1850–1960, agenda pozemkových knih, sbírka listin, inv. č. 556, karton 840 (k čp. 72, obec Šumice).

Fond Obecní úřad Šumice 1604–1945 (1951), Protokolární kniha stavební komise, inv. č. 8, karton 3.

Fond Obecní úřad Šumice 1604–1945 (1951), Spisový materiál III. Stavební záležitosti, Stavební plány, inv. č. 41, karton 9.

Fond Obecní úřad Šumice 1604–1945 (1951), Mapy. Katastrální mapa obce Šumice, inv. č. 45, karton 20.

Fond MNV Šumice (1932), 1945–1990 (1991), kronika obce, inv. č. 1, karton 1.

Fond MNV Šumice (1932), 1945–1990 (1991), Spisový materiál II., Vnitřní správa, Matriční doklady obyvatel, inv. č. 157, karton 28.

Katastrální úřad Zlínského kraje, Katastrální pracoviště Uherský Brod

Výpisy z Pozemkových knih k číslům popisným.

Výpisy z Katastru nemovitostí k číslům popisným.

Archiválie, mapové podklady dostupné na počítačové síti internet na příslušných serverech

I. vojenské mapování – Josefské. Obec Šumice. Výřez z mapového listu č. 107 pro Moravu. 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace). Měřítko 1:28 800, zvětšeno. Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm

II. vojenské mapování – Františkovo. Obec Šumice. Výřez z mapového listu pro Moravu O_11_VII. Datace 1836/37. Měřítko 1:28 800, zvětšeno. Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer

pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_11_VII

III. Vojenské mapování – Františko-Josefské. Obec Šumice. Výřez z mapového listu 4359_4, pro Moravu. Datace 1876–1878 (Morava a Slezsko). Měřítko 1:25 000, zvětšeno. Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_region.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm&map_region=25

Císařský otisk mapového podkladu Stablního katastru z roku 1830. Část obce Šumice s přihlédnutím k parcele p. č. 171, čp. 72. Dostupnost: http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/3070-1/3070-1-005_index.html

Indikační skica Stablního katastru z roku 1828. Obec Šumice s přihlédnutím k parcele p. č. 171, čp. 72. Signatura MOR 261218280. Dostupnost: <http://www.mza.cz/indikacniskici/#>

Letecký snímek části obce Šumice z roku 1950 s přihlédnutím k čp. 72, prolínající se s mapovým podkladem katastru nemovitostí příslušné obce. Dostupnost: Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad Dobruška a Katastrální úřad pro Zlínský kraj, pracoviště Uherské Hradiště. <http://kontaminace.cenia.cz/>

Mapa Pozemkového katastru obce Šumice, výřez s přihlédnutím k čp. 72, prolínající se s ortofotopodkladem. Dostupnost: <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarQueryId=81F2A805&MarQParam0=303324742&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>

Katastrální mapa Katastru nemovitostí obce Šumice, výřez s přihlédnutím k čp. 72, prolínající se s ortofotopodkladem. Dostupnost: <http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&MarQueryId=81F2A805&MarQParam0=303324742&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>

Poznámky:

- 1 J a n č á ř, J. a kol.: *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice 2000, s. 20. Vlastivěda moravská, Země a lid; sv. 10.
- 2 Z e m e k, M. (ed.): *Slovácká obec Šumice: od nejstarších zpráv k revolučním přeměnám v současnosti*. Praha 1979, s. 32.
- 3 Tamtéž. Dá l e N e k u d a, V. (ed.): *Uherskohradištsko*. Brno 1992, s. 696. H o s á k, L., Š r á m e k, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*. Praha 1980, s. 567–568. Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále jen SOKA Uherské Hradiště), fond MNV Šumice (1932), 1945–1990 (1991), kronika obce, inv. č. 1, karton 1.
- 4 Tamtéž.
- 5 H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Reprint prvního vydání z roku 1938. Praha 2004, s. 301, 428. Dá l e Z e m e k, M. (ed.): c. d., s. 35.
- 6 Od konce sedmdesátých let 18. století mohli poddaní vykupovat své usedlosti od vrchnosti. Pokud byl grunt nezakoupen, byl stále majetkem vrchnosti. Tento stav sedlákovi nezaručoval, že zde bude hospodařit jeho syn, nebo i on sám. Do zakoupení gruntu byl sedlák stále nájemcem. Výhodou bylo, když grunt postihla povodeň, nebo jiná katastrofa, vrchnost dodávala materiál na opravu bezplatně nebo za minimum ceny. Ještě v roce 1848 bylo v Šumicích stále množství usedlostí nezakoupených. Vykoupením gruntu z nájmu ovšem neznamenalo zbavit se povinností k vrchnosti.
- 7 N e k u d a, V. (ed.). c. d., s. 693. T r a p l, M., B a r t o š, J., S c h u l z, J.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek 8, Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava 1982, s. 156. Dá l e Z e m e k, M. (ed.): c. d.
- 8 I. vojenské mapování – Josefské. Obec Šumice. Výřez z mapového listu č. 107 pro Moravu. 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace). Měřítko 1:28 800, zvětšeno. Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm
II. vojenské mapování – Františkov. Obec Šumice. Výřez z mapového listu pro Moravu O_11_VII. Datace 1836/37. Měřítko 1:28 800, zvětšeno. Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_

- newwin=0&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_11_VII
 Císařský otisk mapového podkladu Stablního katastru z roku 1830. Část obce Šumice s přihlédnutím k parcele p.č. 171, čp. 72 a k parcele p.č. 112, čp. 102.
 Dostupnost:
http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/3070-1/3070-1-005_index.html
 Indikační skica Stablního katastru z roku 1828. Obec Šumice s přihlédnutím k parcele p.č. 171, čp. 72 a k parcele p.č. 112, čp. 102. Signatura MOR 261218280.
 Dostupnost: <http://www.mza.cz/indikacniskici/#>
- 9 Ze zpráv nejstarších obyvatel obce viz Z e m e k, M. (ed.): c. d., s. 113.
- 10 SOKA Uherské Hradiště, fond Obecní úřad Šumice 1604–1945 (1951), Protokolární kniha stavební komise, inv. č. 8, karton 3.
- 11 Číslování domů u nás bylo nařízeno zákonem z února 1770 v době vlády Marie Terezie a v naprosté většině obcí číslování proběhlo od podzimu 1770 do konce roku 1771. Ze začátku se nejednalo o trvalé označení, ale o pořadové číslo v konkrétním soupise. Přidělená čísla v obcích se ale většinou již neměnily, na rozdíl od měst.
 I. vojenské mapování – Josefské. Obec Šumice. Výřez z mapového listu č. 107 pro Moravu. 1764–1768 a 1780–1783 (rektifikace). Měřítko 1:28 800, zvětšeno.
 Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm
- 12 Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), fond D5, Urbaniální fase 1775–1777. Z e m e k, M. (ed.): c. d., s. 70.
- 13 II. vojenské mapování – Františkovo. Obec Šumice. Výřez z mapového listu pro Moravu O_11_VII. Datace 1836/37. Měřítko 1:28 800, zvětšeno.
 Dostupnost: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=mo&map_list=O_11_VII
 Císařský otisk mapového podkladu Stablního katastru z roku 1830. Část obce Šumice s přihlédnutím k parcele p.č. 171, čp. 72 a k parcele p.č. 112, čp. 102.
 Dostupnost:
http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/ciom/3070-1/3070-1-005_index.html
 Indikační skica Stablního katastru z roku 1828. Obec Šumice s přihlédnutím k parcele p.č. 171, čp. 72 a k parcele p.č. 112, čp. 102. Signatura MOR 261218280.
 Dostupnost:
<http://www.mza.cz/indikacniskici/#>
- 14 Již zmíněná mapová díla vojenského mapování a Stablního katastru a dále: Letecký snímek části obce Šumice z roku 1950 s přihlédnutím k čp. 72, prolínající se s mapovým podkladem katastru nemovitostí příslušné obce.
 Dostupnost: Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad Dobruška a Katastrální úřad pro Zlínský kraj, pracoviště Uherské Hradiště.
<http://kontaminace.cenia.cz/>
 Mapa Pozemkového katastru obce Šumice, výřez s přihlédnutím k čp. 72, prolínající se s ortofotopodkladem. Dostupnost:
<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=81F2A805&MarQParam0=303324742&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>
 Katastrální mapa Katastru nemovitostí obce Šumice, výřez s přihlédnutím k čp. 72, prolínající se s ortofotopodkladem. Dostupnost:
<http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=81F2A805&MarQParam0=303324742&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>
- 15 SOKA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice. Jedná se o orientační informace ke konkrétnímu roku. Zvláště nepřesné jsou údaje k narození osob, je proto vhodné srovnat jména a příjmení, datum narození s matričními zápisy.
- 16 Všichni rodinní příslušníci byli římskokatolického vyznání. S manželkou Annou (nar. 1840), hospodyní a pomocnicí při rolnictví, měl František ve sledovaném roce dvě děti, dceru Františku (nar. 1860) a syna Františka (nar. 1862), oba navštěvovali školu v Šumicích. V usedlosti žil ještě čtvrtláník František Bartošek (nar. 1842) z čp. 2 s manželkou Annou, pomocnicí v hospodářství,

(nar. 1843). K těmto osobám bližší informace nebyly zjištěny, v následujících soupisech se nevyskytují. Poslední osoba žijící na čp. 72 byl nevlastní bratr hospodáře, svobodný pomocník Jan Stach, narozený v roce 1855. Z dobytka měli ve chlévech krávu, tele a vepře. SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uherský Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1869, inv. č. 830, karton 1091. SOkA Uherské Hradiště, fond Okr. úř. Uh. Brod, Sčít. operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1890, inv. č. 1015, karton 1195, 1196.

- 17 Následující řádky se pokouší nastínit, jak mohlo dojít k převodu majetku na rodinu Šereků. Podle dochovaných pramenů nastala na první pohled nezvyklá situace, čtvrtlánický grunt přešel z rodiny Špátovy na Františka Šereka, syna druhé manželky Jana Špáta Marie, což se běžně nedělo.

Proč tento grunt přešel do rodu Šereků? Na tuto otázku odpovídá zápis v pozemkové knize z 8. listopadu 1887. Podle něj nabývá František Šerek vlastnické právo k nemovitostem, včetně domu čp. 72, na základě Kupní smlouvy ze dne 2. listopadu 1887. V pozemkové knize není uvedena druhá strana, tedy prodávající, jen odkaz na příslušnou smlouvu. Více informací vyčteme z kupní smlouvy uložené ve sbírce listin, fondu Okresního soudu v Uherském Brodě, uherskohradištského archivu. Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrál. prac. Uherský Brod, výpisy z Pozemkových knih k číslům popisným 72. SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní soud Uherský Brod, (1831) 1850–1960, agenda pozemkových knih, sbírka listin, inv. č. 556, karton 840 (k čp. 72, obec Šumice).

- 18 Kupující je podle smlouvy svobodný „*chasník*“ v Šumicích František Šerek. Ze zjištění vyplývá, že čtvrtlánická usedlost nebyla ve vlastnictví rodiny Špátů, ale jednalo se pravděpodobně ještě o nezakoupený grunt ve vztahu k bývalé vrchnosti, tedy Špátovi byli jen nájemci. Tento závazek řešila až výše uvedená kupní smlouva.

Proč si grunt nekoupili Špátovi? Pravděpodobně neměli dostatek peněžních prostředků. Z kupní smlouvy jasně vyplývá, že významně přispěla na koupi usedlosti s pozemky matka Marie, podruhé provdaná za Jana Špáta, o kterém se ve smlouvě vůbec nemluví. Z toho lze usuzovat, že měla peníze z prvního manželství, které použila na zakoupení gruntu pro svého syna z prvního manželství Františka Šereka. Její finanční účast potvrzuje i kupní smlouva. Není ale jasná úloha Jana Špáta, v jakém vztahu byl ke Špátům, obývajícím usedlost k roku 1869 a zda se jednalo o dohodu při tomto převodu majetku.

Pro dokreslení majetkoprávní situace obyvatel usedlosti čp. 72 v tomto čase a odkrytí práv a povinností vyplývajících z kupní smlouvy, nahlédneme do jejího obsahu. František Šerek za 1000 zl. kupuje čtvrtlán s čp. 72 s parcelními čísly 171, 172/1, 172/2 a 230. „... a se všemi na těchto pozemcích stojícími hospodářskými budovami, tj. dům čís. 72 i s humnem a celým právem být čtvrtlánem na obecní a singularní jmění jak každé číslo od usedlosti v Šumicích užívá.“ Při koupi bylo složeno 90 % ceny, 10 % ceny s 6 % úrokem mělo být složeno do 1. listopadu 1897. Pro zbytek kupní ceny bylo vytvořeno na gruntě zástavní právo. „*Jelikož matka kupitele Marianna Šerek provdaná Špát k zaplacení kupní ceny nápomocná byla, tak ponechává František Šerek této své matce Marianně Špát v tomto čísle 72 v Šumicích právo doživotního společného bývání a zároveň doživotné užívání polovic humna při tomto domě vše bezplatně, což matka Marianna Špát od svého syna přijímá...*“

Může existovat ještě druhá varianta, a to, že rodina Špátova měla u Kontribučenské záložny závazky plynoucí z nesplacených půjček, a jelikož ručili celým gruntem i s pozemky a nespláceli závazky, tak nemovitosti propadly záložně. Z tohoto je vykoupil až František Šerek s výraznou pomocí matky.

- 19 V roce 1890 se jim narodil syn Šimon. Výměnek obýval Jan Spath (Špát, nar. 1830), který byl ve vztahu k hospodáři nevlastním otcem a jeho manželka Marie Spathová (Špátová, nar. 1830), matka hospodáře Františka Šereka z prvního manželství. Dále zde žila Anna Spathová (Špátová, nar. 1868), nevlastní sestra hospodáře, vykonávala činnost nádenice. Na gruntě přespával i nevlastní bratr Františka Šereka Jan Spath (Špát, nar. 1870), povoláním zednický tovaryš. Není jasné, v jaké jsou příbuznosti se Spathovými ze sčítacího archu k roku 1869, více by mohly poodhalit matriční zápisy příslušného farního obvodu. Z dobytka uvádí hospodář jednu krávu a jedno tele. SOkA Uherské Hradiště, fond Okr. úř. Uh. Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1890, inv. č. 1015, karton 1195, 1196.

- 20 Manželka Anna (nar. 1867) byla až do smrti manžela hospodyní v domácnosti a pomáhala v polním hospodářství. O svou existenci se starala spolu se svými syny Šimonem (nar. 1890,

podle sčítacích archů z roku 1910 byl zednickým pomocníkem), Františkem (nar. 1893) a Janem (nar. 1895). V roce 1910 byli oba uváděni jako zedničtí učni. Z chlapců nejmladší Tomáš (nar. 1900) byl v roce 1910 ještě malým dítětem a navštěvoval místní školu. V následujících letech se jim narodily ještě dvě děti, dcera Marie (nar. 1904) a o dva roky později Barbora. Na výměnku podle sčítacích archů v roce 1900 a 1910 žila ještě Marie, podruhé provdaná Špátová (nar. 1830), matka hospodáře. Mariin druhý manžel Jan Špát v době vyplňování sčítacích archů (roku 1900) byl již po smrti. Z dobytka hospodář uvedl v roce 1900 jednu jalovici a krávu. O deset let později jednu jalovici, dvě krávy, jednu kozu, pět slepic a jeden úl. Údaje o dobytku nebyly vždy přesně vyplňovány, proto se zdají i tyto nepřesné. SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uh. Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1900, inv. č. 1101, karton 1257. Tamtéž, fond Okresní úřad Uh. Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1910, inv. č. 1196, karton 1328.

- 21 V domácnosti žila dcera Anežka (nar. 1918) a Božena (nar. 1920). Na výměnku byla matka Šimona, Anna Šereková, již vdova. Usedlost ještě obýval bratr hospodáře Tomáš Šerek, sestry Marie a Barbora.

Pro dokreslení poměrů v rodině uvádíme podrobnosti vycházející z dědického řízení z roku 1913. Více nám napoví odkaz v pozemkové knize ze dne 23. ledna 1913 na odevzdací listinu ze dne 30. prosince 1912, uloženou ve Sbírce listin, fondu Okresní soud Uherský Brod v SOkA Uherské Hradiště. Podle této listiny se právo vlastnické vkládá Šimonu Šerekovi. Jeho otec František zemřel 2. února 1912 a zanechal po sobě manželku Annu, čtyři dospívající děti a nejstaršího dospělého syna Šimona. Pozůstalost a návrhy na vyrovnání s matkou a sourozenci se protáhly až do prosince 1912, kdy byly projednány s dědici na c. k. soudě v Uherském Brodě.

Matka Anna z pozůstalosti získala několik pozemků, jak ornou půdu, tak i louku a vinohrad v různých tratích šumického katastru (není zde uvedena výměra, jen číslo knihovni) v celkové ceně 190,- K. Syn Šimon obdržel dům čp. 72 se stavebním pozemkem a zahradou v ceně 2000,- K a byl povinen vyplatit své nezletilé sourozence (v roce 1912 to byli František, Tomáš, Marie, Barbora), každému 200,- K (pokud by nevyplatil, pak by se od nabytí čtrnáctého roku každého ze sourozenců částka navýšila o 4 % ročně). Šimonovi bylo uloženo mimo jiné i zaplatit stav dluhů váznoucích na majetku v hodnotě 1050,- K.

Dále matce Anně Šerekové příslušela na domě čp. 72 „...*doživotní výměna, doživotní společné a bezplatné bývání při jednom světle a teple a stravování při jednom stole hospodáře. Místo ve chlévě pro jeden kus hovězího dobytka, kterýž chovati má hospodář. Na půdě ponechat místo pro uschování píce z pozemků výměnkářky, jí do vlastnictví patřících a tedy jen potud, pokud své pozemky užívá a obdělává.*“

Sourozencům do dosažení čtrnácti let věku příslušelo společné bydlení a stravování cit.: „...*při jednom stole, světle a teple.*“ Po dosažení čtrnáctého roku odpadlo stravování, ale v povinnosti zůstalo poskytovat sourozencům bydlení. Za těchto podmínek bylo uděleno právo vlastnické Šimonu Šerekovi, ovšem s právem zástavním za nesplacené podíly čtyř sourozenců se 4 % úrokem. SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uh. Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1921, inv. č. 1288, karton 1388. Tamtéž, fond Okresní soud Uherský Brod, (1831) 1850–1960, agenda pozemkových knih, sbírka listin, inv. č. 805, karton 1089 (k čp. 72, obec Šumice). Katastrální úřad pro Zlínský kraj, Katastrál. prac. Uherský Brod, výpisy z Pozemkových knih k číslům popisným 72.

- 22 Toto tvrzení dokládají zápisy z let 1945, 1949 a 1950, kdy žádal Jaroslav Šerek, syn Šimona Šereka, o vydání vysvědčení zachovalosti, povoláním strojní zámečnick. Podle záznamů obýval čp. 72 od narození (nar. 1922). Posléze žil v Havřicích.

V soupisu vydaných vysvědčení zachovalosti byl roku 1946 učiněn zápis pro další dítě Šimona Šereka Ludmilu, nar. 1924 v čp. 72, v roce žádosti byla svobodná. Posléze se provdala do Podhoří. Šimonovi se ještě z děvčát narodila Anežka a Božena. SOkA Uherské Hradiště, fond Okresní úřad Uh. Brod, Sčítací operáty z let 1869–1921 (1930). Obec Šumice, rok 1921, inv. č. 1288, karton 1388. Tamtéž, fond OU Šumice, Kniha vydaných vysvědčení zachovalosti 1942–51, inv. č. 8, karton 3.

- 23 SOkA Uherské Hradiště, fond OU Šumice, Kniha vydaných vysvědčení zachovalosti 1942–51, inv. č. 8, karton 3.

- 24 Stavba v humnech usedlosti stála jako první z nových obytných domů. V průběhu padesátých let 20. století na sousedních parcelách vyrostly další budovy k bydlení a vytvořili tak novou ulicovou zástavbu, která dala vzniknout novému urbanistickému celku.
- 25 Podle slov současné majitelky byl Šimon Šerek velmi technicky nadaný, na své usedlosti konstruoval nejrůznější technicky složité stroje, usnadňující manuální práci. Své plány rozkresloval nejen na papír, ale i na stěnu v návratí usedlosti, jak bylo zdokumentováno. V návratí nebo na dvorku poté probíhala montáž. Majitelka usedlosti jako malé dítě si ho dobře pamatovala, často si spolu hrávali.
Řízený rozhovor s Věrou Jančovou, současnou spolumajitelkou usedlosti čp. 72, žijící v čp. 359 v Šumicích.

Literatura:

- F r o l e c, V.: *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1974.
- H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Reprint prvního vydání z roku 1938. Praha 2004.
- H o s á k, L., Š r á m e k, R.: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II*. Praha 1980.
- J a n č á ř, J.: *Lidová kultura na Moravě*. Vlastivěda moravská, země a lid; 10. Strážnice 2000.
- N e k u d a, V. (ed.): *Uherskohradištsko*. Brno 1992.
- T r a p l, M., B a r t o š, J., S c h u l z, J.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Svazek 8, Okresy Uherské Hradiště, Uherský Brod, Hodonín, Kyjov*. Ostrava 1982.
- V a ř e k a, J., F r o l e c, V.: *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha 1983.
- Z e m e k, M. (ed.): *Slovácká obec Šumice: od nejstarších zpráv k revolučním přeměnám v současnosti*. Praha 1979.

Mgr. Petr H l a v a č k a (n. 1967), vedoucí kulturně-historické sekce vydavatelství Opus Bohemiae, Přerov. Vystudoval obor historie na Historickém ústavu a obor etnologie na Ústavu evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V rámci oborů se jeho odborný zájem převážně zaměřuje na témata z církevních dějin do poloviny 20. století, regionální dějiny a na výzkum tradičního lidového stavitelství.

Farmstead Number 72 in the Village of Šumice near Uherský Brod in the historical space and time

A b s t r a c t

The object of the farmstead number 72 which can be found in the village Šumice near Uherský Brod is one of the last examples of the traditional folk architecture in the village which is the reason why it became a subject to deeper scientific interest.

The housing development in the village on the premises of which the object can be found has undergone considerable changes and a number of historical consequences shaped the character as well as the planning of the village. That is why broader context influencing the building plan of the village including the farmstead itself is mentioned in the article. The above mentioned facts are dealt with namely in the chapter "Changes of the village in the course of centuries influencing its character."

The chapter called "Settlement in the course of time" is a humble attempt to record building changes of the farmstead in the course of centuries on the basis of available maps and archive sources.

The chapter "Description of the farmstead number 72 with regard to proprietary relationships, living and economic activities in the past" deals with the description of the traditional building character of the farmstead which was preserved until present times. The same chapter deals with the analysis of the historical maps with the position of the farmstead in the space and time. The end of the chapter partly unveils proprietary relationships of the object in question since the end of the 18th century until the present, the main source of our knowledge being the preserved archive documents including the unique

collection of documents of the relevant district court of law. We learn about respective landlords of the farmstead, about their rights and duties concerning the farm or he family members, etc.

The object chosen according to its preserved building character seems to represent a unique, more than 200 years old continuous building tradition. In case that the building development is proved by specialized methods than we would be dealing with the uniquely preserved farmstead which deserves a sensitive maintenance and repairs. Thus all the historical values of the building would be preserved for the present as well as for the future generations.

Das Landwirtschaftsgebäude Nr. 72 in der Gemeinde Šumice bei Uherský Brod in der historischen Wahrnehmung von Raum und Zeit

Z u s a m m e n f a s s u n g

Das Landwirtschaftsgebäude Nr. 72, das sich in der Gemeinde Šumice bei Uherský Brod befindet, stellt eines der letzten Zeugnisse der hiesigen traditionellen Volksbaukunst dar. Deswegen gilt dem genannten Objekt auch das entsprechende Forschungsinteresse.

Die Bebauung der Gemeinde, wo sich das erforschte Gebäude befindet, erfuhr im Wandel der Jahrhunderte bedeutende bauliche Veränderungen, wobei mehrere historisch eingeordnete Zusammenhänge den Charakter sowie die Urbanstruktur der Gemeinde geprägt haben. Aufgrund dessen sind im vorliegenden Beitrag auch breitere Zusammenhänge erwähnt, die den bautechnischen Zustand samt dem erforschten Landwirtschaftsgebäude beeinflussten. Darüber berichtet genauer das Kapitel „Verwandlungen der Gemeinde im Laufe der Jahrhunderte; Ereignisse, von denen der Gemeindecharakter beeinflusst wurde“.

Mit einer Bau- und Rekonstruktionsbeschreibung der im Wandel der Jahrhunderte durchgeführten Veränderungen befasst sich das Kapitel „Zeitbeeinflusste Siedlungsformation“, das auf Grund der zugänglichen Karten und Archivalien verarbeitet wurde.

Das Kapitel „Beschreibung des Landwirtschaftsgebäudes Nr. 72 angesichts der damaligen vermögensrechtlichen Verhältnis sowie Wohn- und Wirtschaftsweisen“ behandelt die traditionelle bauliche Gestaltung der landwirtschaftlichen Anwesen bis zum heutigen Zustand. Dasselbe Kapitel bringt eine Analyse der historischen Landkarten, welche die betreffende Lokalität im Zusammenhang von Raum und Zeit erfassen. Abschließend erörtert der Autor die vermögensrechtlichen Verhältnisse des behandelten Anwesens vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zur Gegenwart. Als Hauptquelle der Forschung dienten erhaltene Archivadokumente samt einer Sammlung von unikalen Urkunden des örtlich zuständigen Gerichts. Dadurch erfahren wir über einzelne Wirtschaftsverhältnisse innerhalb des landwirtschaftlichen Anwesens, über Rechte, Pflichten, Familienmitglieder usw.

Aus baulicher Sicht betrachtet weist das erforschte Objekt darauf hin, dass es sich über eine mehr als zweihundert Jahre lange kontinuierliche Bautradition handelt. Wenn fachgemäße Methoden diese Tatsache bestätigen sollten, würde sich um ein einmalig erhaltenes Landwirtschaftsgebäude handeln, das besondere Pflege und Reparaturen verdient. Auf diese Weise könnten die Werte der historischen Bauten für Gegenwart und Zukunft erhalten werden.